

NOVÉ VRŠOVICE

HISTORIE, VÝVOJ A SOUČASNOST
JEDNÉ PRAŽSKÉ ČTVRTI

Klement Valouch

NOVÉ VRŠOVICE

HISTORIE, VÝVOJ A SOUČASNOST
JEDNÉ PRAŽSKÉ ČTVRTI

Klement Valouch

Grada Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

**Městská
část
Praha 10**

Knihy vychází s podporou Městské části Praha 10

Ing. arch. Klement Valouch
NOVÉ VRŠOVICE

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7
www.grada.cz
obchod@grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 8324. publikaci

Odpovědná redaktorka Eva Škrabalová
Fotografie a obrazové podklady archiv autora, není-li uvedeno jinak
Fotografie na obálce Adam Ehl, Coinspire Esolutions s.r.o.
Sazba a grafická úprava Martin Dubský
Jazyková korektura Dominik Bárt

Počet stran 120
První vydání, Praha 2021
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

© Grada Publishing, a.s., 2021
Cover Design © Grada Publishing, a.s., 2021

ISBN 978-80-271-4648-2 (pdf)
ISBN 978-80-271-3466-3 (print)

ÚVOD	7
VYMEZENÍ ÚZEMÍ NOVÝCH VRŠOVIC	10
PŮVODNÍ STAV PŘED URBANIZACÍ NOVÝCH VRŠOVIC	11
VÝVOJ OD KONCE 19. STOLETÍ DO OBDOBÍ PO VZNIKU VELKÉ PRAHY	12
POČÁTKY ÚZEMNÍHO PLÁNOVÁNÍ NOVÝCH VRŠOVIC, ČINNOST STÁTNÍ REGULAČNÍ KOMISE PRO HL. M. PRAHU A JEHO OKOLÍ	17
ROZVOJ ÚZEMÍ NOVÝCH VRŠOVIC PŘED 2. SVĚTOVOU VÁLKOU	18
POVÁLEČNÉ OBDOBÍ A VZNIK NOVÝCH VRŠOVIC	23
TRAMVAJE, TROLEJBUSY, AUTOBUSY	39
ARCHITEKTURA NOVÝCH VRŠOVIC – BYTOVÁ VÝSTAVBA	43
ŠKOLSKÉ STAVBY NOVÝCH VRŠOVIC	55
ARCHITEKTURA NOVÝCH VRŠOVIC – NEBYTOVÉ STAVBY	58
VILY NOVÝCH VRŠOVIC	64
ARCHITEKTI A STAVITELÉ NOVÝCH VRŠOVIC	67
AUTOŘI VÝTVARNÝCH DĚL ARCHITEKTURY NOVÝCH VRŠOVIC	82
HOSPODY, PRODEJNY A DALŠÍ VYBAVENOST NOVÝCH VRŠOVIC	84
NĚKOLIK POSTŘEHŮ A ČRT NEJEN Z BĚŽNÉHO ŽIVOTA NOVÝCH VRŠOVIC	90
STAVBY NOVÝCH VRŠOVIC S VYZNAČENÍM ČÍSEL POPISNÝCH, DOBY JEJICH REALIZACE, PROJEKTANTŮ A STAVEBNÍKŮ JEDNOTLIVÝCH OBJEKTŮ	100
LITERATURA	116
JMENNÝ REJSTŘÍK	117
O AUTOROVĚ	120

ÚVOD

Narodil jsem se v roce 1953 — kde jinde než v Nových Vršovicích. Prožil jsem tu dětství a dospívání v domě čp. 864 v Archangelské ulici č. 2. Ani poté, co mě život zavál do jiných končin, jsem s Vršovicemi neztratil kontakt. V našem původním bytě zůstala bydlet moje starší sestra, a protože byl v rodině jednoznačně největší a měli jsme k němu všichni stále citový vztah, konala se tu různá pravidelná i příležitostná rodinná setkání. Po letech jsem se okruhem přes Černošice, Nusle, Jižní Město a Holešovice opět vrátil do Nových Vršovic do bytu v Litevské — dříve Kremelské — ulici.

Impuls k sestavení pojednání o Nových Vršovicích vzešel při příležitosti 50. výročí dokončení základního vzdělání ve škole v Omské ulici (chodili jsme střídavě do pavilonů v Bajkalské a do ŽŠ v Omské) ze spoluúčasti na přípravě srazu bývalých spolužáků v roce 2018. Pro toto setkání jsem připravil jakési album nebo sborník školních fotografií, ke kterému jsem přidal pár historických fotografií z vlastního archivu a dalších, které se mi podařilo sehnat jednak z různých webových stránek, ale hlavně z archivu Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy. V archivu jsem objevil také celou řadu urbanistických plánů, dokumentujících historické (často nerealizované) záměry výstavby a rozvoje Nových Vršovic a spoustu dalších zajímavých materiálů. Pro srovnání jsem nafotil to, co z doby našeho mládí ve Vršovicích dodnes zůstalo v autentické podobě, i to, co se za ta léta radikálně změnilo.

Po čase jsem se k tomuto materiálu vrátil a rozhodl se doplnit ho o text, další podklady a fotografie, které se mi podařilo porůznu sehnat. Z původní představy článku do časopisu se práce poněkud rozrostla, až postupně nabyla rozměrů knihy. K odborné tematice, která je samozřejmě nosnou částí celého pojednání, jsem se rozhodl — možná trochu nesystémově — zařadit i několik postřehů nebo vzpomínek ze života Nových Vršovic v době jejich vzniku a prvních desetiletí pro odlehčení a zpestření přeci jen trochu suchopárného odborného textu. Nezabývám se programově

problematikou Starých Vršovic, tedy oblastí kolem bývalého historického jádra obce a pozdější výstavby z doby před 2. světovou válkou západně od Nových Vršovic. Na toto téma existuje celá řada knih a publikací, dokumentující poměrně podrobně historii, vývoj, život i architekturu této části Vršovic.

Nyní bych chtěl na tomto místě poděkovat za poskytnutí podkladů a pomoc při jejich vyhledávání především panu Mgr. Ladislavu Monzerovi a jeho spolupracovníkům z archivu IPR Praha, dále pracovním archivu Stavebního úřadu městské části Praha 10 paní Dagmar Müllerové a Karle Větršíškové za trpělivost a ochotnou pomoc při vyhledávání údajů k jednotlivým stavbám, svým sourozencům za pomoc při oživování přeci jen už poněkud zamlžených vzpomínek na časy dávno minulé a v neposlední řadě své manželce Jiřině za pochopení, pomoc a podporu při mé práci.

Velice děkuji Ing. arch. Zdeňku Lukešovi za příznivý lektorský posudek i za cenné rady, připomínky a podněty k doplnění nebo úpravě textu.

Knihou vychází také díky sponzorské podpoře soukromé architektonické kanceláře VHE a spol., s.r.o., zabývající se ve své praxi dlouhodobě pražským urbanismem a řadou významných rozvojových studií a projektů.

Pokusili jsme se dohledat autory všech použitých fotografií a grafických příloh a vypořádat se řádně s autorskými právy. Pokud se to u některých snímků — zvláště získaných z webových stránek — nepodařilo, jsme připraveni vypořádat se s autorským právem dodatečně.

Ing. arch. Klement Valouch
červen 2021

VYMEZENÍ ÚZEMÍ NOVÝCH VRŠOVIC

Městským celkem Nové Vršovice rozumíme území urbanizované především v 50. a 60. letech 20. století ve východní části katastru Vršovic (s malými přesahy do katastru Strašnic). Toto území lze přibližně vymezit na severu ul. 28. pluku a Ruskou třídou, na východě ul. Pod Rapidem, V Předpolí a Na Vrších, na jihu železniční trati Praha–Benešov a na západě náměstím Svatopluka Čecha a Moskevskou ulicí. Nejedná se o oficiálně definovaný název, přesto lze toto území považovat za samostatnou specifickou a svěbytnou městskou čtvrť s vlastní historií, s osobitým charakterem, strukturou a typem zástavby, s charakteristickými veřejnými prostory a významnými stavbami.

I. Vymezení oblasti Nových Vršovic

PŮVODNÍ STAV PŘED URBANIZACÍ NOVÝCH VRŠOVIC

Vršovice, stejně jako sousední Strašnice, bývaly zemědělské vsi v předpolí hlavního města Prahy, ležící mimo hlavní dostředné komunikační trasy. Zatímco Vršovice byly sídlem poměrně rozsáhlým, s vlastním kostelem sv. Michala, farou a dosti početnou zástavbou, Strašnice byly typickou zemědělskou obcí pouze s několika selskými grunty, doplněnými několika domkářskými chalupami.

K rozvoji Vršovic dochází přibližně od poloviny 19. století (zejména po zrušení pevnostního statutu Prahy v roce 1866) a postupně se mění jejich charakter z venkovského na příměstské sídlo. Přispěla k tomu nesporně i stavba železnice císaře Františka Josefa, která zde od roku 1882 měla zastávku. V roce 1855 byly Vršovice povýšeny na městys a v roce 1902 na samostatné město. V roce 1922 se podobně jako další samostatná města pražského předpolí stávají Vršovice součástí Velké Prahy (zároveň se sousedními Strašnicemi, Záběhlicemi a Hostivaří) jako obvod Praha XIII.

Stav území z doby kolem poloviny 19. století zachycuje císařský otisk stabilního katastru z roku 1840–1842. Prostor dnešních Nových Vršovic je vyplněn v převaze polnostmi, v jižní části je patrný pás luk podél toku někdejšího Strašnického potoka, na němž v minulosti bývalo i několik rybníčků a vodních nádrží. Svědčí o tom pomístní názvy Na Horním Rybníce, Nad Rybníkem nebo Na Louži a pozdější název ulice Na Hrázi ve Strašnicích.

Území na mapě stabilního katastru je protkáno sítí místních cest. Jednou z nich je spojnice mezi Vršovicemi a Strašnicemi (přibližně v trase současných ulic Moskevská, Vršovická a V Olšinách), ze které odbočuje zhruba v místě dnešního Čechova náměstí cesta směrem na jih přes vrch Bohdalec do Nuslí a Záběhlic v trase dnešních ulic Moskevská, Křeslická a Bohdalecká. Další významnou trasou je cesta od pražské Ječné brány na Strašnice, kde se větví na Hostivař a Dolní Měcholupy — přibližně sledující linii ulic Benešovské a Ruské. Těsně před Strašnicemi obchází cesta původní jádro vsi v trase ulice Pod Rapidem, Na Hrázi a Gutova a je zjevné, že se zde vyhýbala vodní ploše na Strašnickém potoce. V severojižním směru kříží území cesta z žižkovských Olšan, v trase východně od nejstarší části Olšanských hřbitovů přes bývalé usedlosti Horní a Dolní Stromka (při dnešní ulici Na Stromce a v areálu Zdravotního ústavu v sousedním katastru Královských Vinohradů) a pokračující k jihu napříč územím do dnešních ulic U Slávie a U Vršovického hřbitova směrem na Bohdalec. Území dnešních Nových Vršovic tedy leželo na mírném jižním svahu mělkého údolí Strašnického potoka mimo hlavní dálkovou komunikační trasu — tou byla větev staré zemské stezky (později nahrazené Černokosteckou císařskou silnicí), vedené od Koňské brány na Kostelec nad Černými Lesy a Kutnou Horu v trase dnešních ulic Vinohradské a Černokostecké.

2. Císařský otisk stabilního katastru 1840–1842 (Geoportál ČÚZK)

3. Mapa III. vojenského mapování (Geoportál ČÚZK)

V podobném stavu nalézáme oblast Nových Vršovic i na mapě III. vojenského mapování z konce 19. století, kde v podstatě přibývá pouze trasa železniční dráhy císaře Františka Josefa z Prahy na Benešov, Tábor, České Budějovice a Vídeň. Zajímavá je tehdejší trasa pokračování hlavní ulice Vršovic — dnešní Moskevské — jihovýchodním směrem na Záběhlice. Podobně jako dnes obcházela z východu návrší Bohdalec, ale od Starých Vršovic vedla zcela jinou trasou napříč územím kolem dnešních ulic Na Louži a Přípotoční, železnici křížila (samozřejmě úrovně) zhruba v místě ukončení současné slepé ulice Křeslické a v její trase se teprve stáčela kolem svahu Bohdalec do dnešní trasy ulice Moskevské a Bohdalecké.

4. Vozatajská kasárna v polovině 60. let 20. století — pohled z třídy SNB (<https://www.facebook.com/vrsovicka6080/photos/kas%C3%A1rny-na-jejich%C5%BE-m%C3%ADst%C4%9B-vyrstlo-po-r1970-s%C3%ADli%C5%AIt%C4%9B-vlasta-a-do-jeho%C5%BE-admin-budo/1546517618925606>)

5. Roháčovy kasárna v době před vznikem Nových Vršovic — pohled od dnešní Ruské třídy od severozápadu (<https://www.valka.cz/Praha-Vrsovick-pechotni-kasarny-tl20069>)

6. Pohled na továrnu Waldes a Feigl od severu — počátek 20. století (https://img.blesk.cz/img/1/full/3281289_praha-koh-i-noor-vrsovick-galanterie-waldes-tovarna-prodejna-v0i.jpg?v=0i)

7. Logo Miss KIN (<https://www.waldes.cz/>)

8. Koh-i-noor — pětipodlažní budova od Ing. Polerta z Vršovické ulice

VÝVOJ OD KONCE 19. STOLETÍ DO OBDOBÍ PO VZNIKU VELKÉ PRAHY

V letech 1880–1890 byl v katastru Vršovic postaven rozsáhlý areál Vozatajských kasáren, kde původně sídlil 3. c. k. Vozatajský prapor, od roku 1918 Československý vozatajský prapor č. 1 a později 1. Čsl. automobilový prapor. Kasárenský areál Vozatajských kasáren byl zbourán počátkem 70. let a na jeho místě postaveno panelákové sídliště Vlasta — příznačné je, že investorem této výstavby byla armáda a byty sloužily jako náhrada vystěhovaným rodinám vojáků posádky Milovice, jejichž obydlí zabrala sprátcemá okupační armáda SSSR.

V letech 1887–1890 byla ve Vršovicích Pražskou obcí postavena Vršovická pěchotní kasárna — později nazvaná Jana Roháče z Dubé neboli Roháčova kasárna. Zprvu zde sídlil c. k. pěší pluk Albrechta Württenberského č. 73 a mezi lety 1918–1955 28. pražský pěchotní pluk, později přejmenovaný na pluk Tyrše a Fügnera. Dvacátý osmý pluk se proslavil tím, že v roce 1915 padl v podstatě celý do ruského zajetí — tehdejší velení rakousko-uherské armády to přičítalo zradě velení pluku, který údajně přešel na ruskou stranu za zvuků plukovní kapely během bojů na Dukle a pluk byl za trest vyškrtnut ze seznamu rakousko-uherských branných sil. Nebyla to tak docela pravda, za zajetím dvou praporů 28. pluku byla především neschopnost armádního velení, které při ruském útoku ponechalo pozice pluku zcela bez podpory. Vojáci bývalých částí 28. pluku se později vyznamenali v dalších bojích, zejména na sočské frontě, pluk byl rehabilitován a byl mu vrácen plukovní prapor uložený ve vídeňském arzenálu. Blok Roháčových kasáren od 50. let sloužil vojenské správě a policii, konaly se tu technické prohlídky vozidel, v letech 2003–2006 byl areál přestavěn na moderní justiční palác Na Mičáncích — autory projektu jsou Vladimír Kružík a Petr Olexa, rekonstrukce původních budov projektovali Luděk Havránek a Veronika Kubátová.

V roce 1902 zahájila nejprve v Holešovicích výrobu továrna Koh-i-noor Waldes, vyrábějící špendlíky, patentky a různou kovovou galanterii. Název firmy, který v překladu znamená „hora světla“, odkazuje na jeden z největších diamantů na světě o hmotnosti 105 karátů, zasazený do britských korunovačních klenotů. Výroba Koh-i-nooru se v roce 1907 přestěhovala do areálu ve Vršovicích na rohu dnešní Vršovické a Moskevské ulice. V letech 1912–1917 byla postavena nová čtyřpodlažní tovární budova v Kavkazské ulici podle projektu architekta Ladislava Skřivánka, v letech 1919–1921 pak další pětipodlažní budova ve Vršovické ulici, jejímž autorem byl Ing. Jindřich Pollert. V roce 1939 byl Jindřich Waldes zatčen gestapem (byl židovského původu) a vězněn v Dachau a Buchenwaldu, v roce 1941 ho jeho rodina za 8 milionů korun vyplatila — zemřel však ještě v témže roce v Havaně. S názvem Koh-i-noor souvisí i takzvaná Miss KIN, což je dívka v logu společnosti, která má v oku černou patentku vyráběnou ve vršovické továrně. Její podobu na přání Jindřicha Waldese ztvárnili František Kupka a Vojtěch Preissig — logo se stalo světoznámým symbolem továrny a slouží dodnes.

V sousedství Koh-i-nooru vznikla v roce 1912 továrna obuvnické firmy Švagera a Heller — Helia. Budovu projektoval (podobně jako dostavbu Koh-i-nooru) Ing. Jindřich Pollert a realizovala ji firma Hruža a Rosenberg. Roku 1916 bylo přistavěno přízemní křídlo. Od roku 1925 vlastnila továrnu firma Kanold a vyráběla tu smetanové bonbony. Od roku 1950 zde sídlila pobočka strašnické továrny národní podnik Tesla s elektronickou výrobou — ve Vršovicích se vyráběly především elektronky a další vakuová technika. Následníkem je dnes Tesla Electron tubes, s. r. o., s novým působištěm v Říčanech u Prahy, vršovický areál byl v minulých letech přestavěn na bytový komplex, jehož projektantem byla architektonická kancelář David Chmelař architekti.

Další vršovickou továrnou bývala Feiglovka, vyrábějící košile a jemné prádlo značky Zvon na nároží Moskevské a Vršovické ulice, která patřila Josefu Feiglovi a byla postavena v roce 1906. Název Feiglovka se později přenesl i na budovu školy naproti přes